

ไทโคราช

พิพิธภัณฑ์

ที่ระลึกในโอกาสเกษียณอายุราชการ

ผศ. นฤมล ปิยวิทย์

๓๐ กันยายน ๒๕๕๐

คุณยายนกกระจิบ ฑูนจะบก
แม่เพลงช้าเจ้าทงษ์คงอำไธ คนสุดท้าย

ส้มขี้ม้า

ไทโคราช

ผศ. นฤมล ปิยวิทย์

ที่ระลึกในโอกาสเกษียณอายุราชการ
๓๐ กันยายน ๒๕๕๐

คำนำ

หนังสือไทโคราชเล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ นฤมล ปิยวิทย์ ซึ่งเป็นคนโคราชโดยกำเนิด ได้ซึมซับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบโคราช มาตลอดชีวิต จึงอยากฉายภาพของความเป็นไทโคราช ด้วยหนังสือเล่มเล็ก ๆ นี้ ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษา แม้จะย่อย่อ ไม่มีรายละเอียดเหมือนหนังสือของดีโคราชทั้ง ๕ เล่ม และหนังสือคำศัพท์ภาษาโคราช ที่ผู้เขียนได้จัดทำมาแล้ว แต่ก็สามารถฉายภาพความเป็น ไทโคราช ได้ชัดเจนตามสมควร

หนังสือนี้สำเร็จลงได้สมบูรณ์ขึ้นเพราะได้ภาพดอกกันภัย (ถั่วแปบข้าง) ซึ่งเป็นไม้ประจำถิ่นของนครราชสีมา จากหนังสือสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ และจากผศ.กมลทิพย์ กสิภรณ์ มอบให้มาเป็นภาพประกอบ ความช่วยเหลือของคนในครอบครัว คือน้องออม น.ส.วราภรณ์ ปิยวิทย์ เป็นผู้พิมพ์ต้นฉบับ อาจารย์บุญช่วย ปิยวิทย์ ช่วยตรวจแก้ไขและพิสูจน์อักษร และคุณบุญยืน บุญพาวัฒนา มิตรภาพการพิมพ์ ช่วยจัดรูปเล่ม จึงขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

สรรพสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นสัจธรรม วัฒนธรรมไทโคราช ก็คงหนีไม่พ้นกฎธรรมชาตินี้ แต่จะมีวิธีใดที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปตามธรรมชาติ หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะได้ทำหน้าที่ของการชลอความเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อคงความเป็น ไทโคราช ให้อยู่คู่เมืองนครราชสีมาสืบไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นฤมล ปิยวิทย์

สารบัญ

ความนำ	๙
ไทโคราช	๙
เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย	๖
อาหาร การกิน	๖
บ้านเรือนที่อยู่อาศัย	๖
ยารักษาโรค	๘
ประเพณีพิธีกรรม	๘
ชื่อ - นามสกุล คนโคราช	๙
ดนตรี	๑๒
เพลง	๑๒
ภาษาโคราช	๑๙
บทสรุป	๓๗

ไทโคราช

ความนำ

โดยทั่วไปเรามักได้ยินการพูดถึงนครราชสีมาและโคราชแบบผสมปะปนกัน บางคนอาจนึกว่านครราชสีมากับโคราชเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ในความเป็นจริง นครราชสีมา หมายถึง เขตการปกครองที่แบ่งออกเป็น ๒๖ อำเภอ และ ๖ กิ่งอำเภอ ในปัจจุบัน ส่วนคำว่า โคราช หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแบบ ไทโคราช

ไทโคราช

ไทโคราชเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา บางส่วนของจังหวัดชัยภูมิและบุรีรัมย์ ไทโคราชที่จังหวัดชัยภูมิจะอยู่ที่อำเภอจัตุรัสและอำเภอบำเหน็จณรงค์ ส่วนไทโคราชที่จังหวัดบุรีรัมย์จะอยู่ที่อำเภอนางรอง อำเภอลำปลายมาศ อำเภอละหานทราย อำเภอหนองกี่ และอำเภอเมือง หรือมีบางหมู่บ้านในจังหวัดลพบุรี เพชรบูรณ์ ร้อยเอ็ด ในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา (ตามเขตการปกครอง ๒๖ อำเภอ ๖ กิ่งอำเภอ) จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามีชุมชนโบราณซึ่งเป็นร่องรอยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคหินใหม่ต่อเนื่องมาถึงยุคโลหะ กระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดนครราชสีมา ครั้นถึงสมัยประวัติศาสตร์ ก็มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเสมา และสมัยขอมพระนครซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพิมาย ครั้นถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดฯให้สร้างเมือง ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ขนาดความกว้าง ๑,๐๐๐ เมตร ความยาว ๑,๗๐๐ เมตร มีกำแพงเมือง

ขนาดใหญ่ มีป้อมค่าย หอรบ และพระราชทานนามว่า เมืองนครราชสีมา พร้อมทั้งส่งขุนนาง คือ พระยายมราช (สังข์) มาปกครอง เป็นพระยามหานครต่างพระเนตรพระกรรณ พร้อมทั้งอพยพขุนนาง ทหาร และครอบครัวจากกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นข้าราชการประจำเมืองนครราชสีมา และดูแลเมืองบริวาร ชาวอยุธยา อพยพมาอยู่นครราชสีมาอีกระลอกหนึ่งคือ คราวเสียกรุงครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐) แม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ ขุนนางที่มาปกครองเมืองนครราชสีมา และเมืองบริวารก็ถูกส่งมาจากกรุงเทพฯ ทำให้เกิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์กับกลุ่มชาวพื้นถิ่นที่อยู่เดิม เป็นชาวไทยโคราช ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย

บุคลิกภาพของชาวไทยโคราช ผู้หญิงจะตัดผมทรงดอกกระตุ่ม หญิงและชายนุ่งผ้าโจงกระเบนตามแบบอยุธยา ผ้านุ่งชั้นดีในสมัยก่อนคือผ้าหางกระรอก ซึ่งเป็นผ้าไหมพื้นทีเส้นพุ่งจะควบไหม ๒ เส้น เมื่อทอแล้วจะเกิดเป็นลูกลายเหมือนพวงหางกระรอก ใช้เป็นผ้านุ่งในงานพิธีหรือนุ่งไปวัด แหล่งทอจะอยู่ที่อำเภอพิมายและปักธงชัย ผู้หญิงสวมเสื้อผ่าหน้าแขนกระบอก ห่มสะไบทับ ผู้ชายสวมเสื้อคอกลม (คอพวงมาลัย)

อาหารการกิน

ชาวไทยโคราชรับประทานข้าวเจ้า อาหารหลัก คือ น้ำพริกและผักจิ้ม ส่วนใหญ่จะมีน้ำพริกปนปลาที่เรียกว่า พริกผงไว้ประจำบ้าน

และหม้อปลาร้าซึ่งเรียกว่า หม้อปรั้า ไว้ประจำครัว มีการพลิกแพลง ข้าวให้เป็นขนมจีนเรียกว่า ขนมเส้น ซึ่งกินกับน้ำยาปลาหรือเหมือดได้แก่ ปลาผง(ปลาป่น) ผสมกับหอมแดงซอย พริกป่น น้ำปลา และใบสะระแหน่ คลุกเคล้าให้เข้ากัน หรือเอาแป้งมาทำเส้นหมี่ แล้วนำมาผัดเรียกว่า ข้าวหมี่ คนโคราชในชนบทที่อยู่ในภาวะข้าวยากมากแพง เพราะฝนแล้งหรือน้ำท่วม จะปรุงข้าวกับพืชผักต่างๆ ตลอดทั้งหัวเผือก หัวมันที่มีเป็น เช่าแพะ (ข้าวแพะ) เพื่อให้ได้ปริมาณมากๆ โดยไม่เปลืองข้าว ไทยโคราชในอดีตจะกินอาหารตามฤดูกาล ตามเทศกาล และตามประเพณี เช่น แกงหัวตาลจะกินในหน้าร้อนเพราะมีลูกตาลอ่อน ข้าวเม่าจะได้กินเมื่อข้าวออกรวงสุกเหลืองใบตอง เช่าเหมาสารทจะได้กินในเทศกาลวันสารทไทย ส่วนข้าวหมี่ ลอดช่อง ก็มักกินในงานประเพณีทำบุญบวชนาค แต่งงาน เป็นต้น

บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ชาวไทยโคราชนิยมปลูกเรือนใต้ถุนสูง รูปทรงของอาคารเป็นรูปหน้าจั่ว พื้นเรือนมี ๓ ระดับ คือ ระดับบนสุดเป็นเรือนนอน หรือที่รับแขกสำคัญ เช่น พระสงฆ์ ลดหลั่นมาที่ระดับที่ ๒ เรียกว่า ระเบียบ เป็นส่วนที่จะเชื่อมกับเรือนนั่งหรือเชื่อมกับชานซึ่งเป็นระดับที่ ๓ สำหรับพาดบันได หรือเชื่อมต่อไปยังเรือนครัวและเรือนน้ำ บันไดที่พาดขึ้น - ลง ความสูงประมาณ ๕ - ๗ ชั้น สามารถดึงขึ้น - ลงได้ เครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในวิถีของวัฒนธรรมข้าว มีพาหนะที่สำคัญคือ ล้อ-เกวียน

ยารักษาโรค

ไทโคราชในอดีตพึ่งพาการรักษาแบบพื้นบ้าน มีทั้ง ยากลางบ้าน ยาสมุนไพร หมอนวดพื้นบ้าน ไปจนถึงความเชื่อด้านการรักษา เช่น หมอส่อง หมอบู่น การควดเส เป็นต้น อโรคยาศาลที่สร้างในสมัยขอมพระนคร กระจายอยู่ในนครราชสีมาถึง ๘ แห่ง จึงน่าจะสันนิษฐานว่าได้ถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาสืบมา

ประเพณีพิธีกรรม

ทั้งประเพณีส่วนรวมและประเพณีครอบครัว มีลักษณะคล้าย ประเพณีของภาคกลางแต่มีรายละเอียดอันเป็นแนวปฏิบัติของตนเอง เช่น ประเพณีการแต่งงาน ไทโคราชเรียก **เส้นผี** คือให้ความสำคัญของการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เมื่อเจ้าบ่าวจะมาเข้าพิธีร่วมเรียงเคียงหมอนเพื่อมอบเมน (คือยกเจ้าบ่าวให้เจ้าสาว และยกเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว) เจ้าบ่าวจะต้องยืมบนไบตองซึ่งปูทับบนก้อนหิน แล้วให้เจ้าสาวหรือตัวแทนล้างเท้าให้เสียก่อนที่จะถูกจูงขึ้นเรือน ซึ่งหมายถึงเจ้าบ่าวต้องหนักแน่นและต้องสะอาดจึงจะมาร่วมวงศ์ตระกูลได้ หากผู้หญิงหนีตามผู้ชายไปเรียกว่าวิ่งตามกัน เป็นผัวควายเมียควาย ต้องมาทำพิธีขอขมา โดยฝ่ายหญิงจะไม่สามารถเรียกค่าสินสอดทองหมั้นได้ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักจะเริ่มตั้งแต่ ขอขมาวัวควาย ไถแตกแรกนา หว่านข้าวเอาวัน เช่นพระภูมินา เรียกขวัญข้าว (อุ้มท้อง) ไปจนถึงสุดท้ายที่เมล็ดข้าวอยู่ในยุ้งฉางแล้วก็ยังมีพิธีกรรมเช่น ตาปักฟาง เพื่อให้เกิดขวัญ กำลังใจ และความมั่นคงในชีวิต

ชื่อ-นามสกุลคนโคราช

ไทโคราชในอดีต จะมีชื่อเป็นไทยแท้ คือ คำพยางค์เดียว และมักเป็นภาษาโคราช เช่น โม แตะ จัน ก่วง ดุ่น หรือคำไทยพยางค์เดียวอื่น ๆ เช่น มี ผัน บุญ ยอด จัน สุข คง มั่น เล็ก ใหญ่ น้อย อยู่ ยัง ฯลฯ ซึ่งจะมีนามสกุลอันเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทโคราช คือ นิยมตั้งนามสกุล ตามภูมิลำเนาที่เกิด โดยใช้ชื่อหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เป็นส่วนท้ายของนามสกุล ส่วนตอนต้นอาจใช้ชื่อ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือลักษณะอาการของบุคคลนั้น หรือตามที่เจ้าหน้าที่เห็นสมควร นามสกุลคนโคราช จึงบอกภูมิลำเนาของบรรพบุรุษได้ชัดเจน ดังตัวอย่าง

อำเภอเมือง

- ก้อนในเมือง งามในเมือง ล่อมในเมือง ชื่นในเมือง ฯลฯ
- เวชโพธิ์กลาง อ้วนโพธิ์กลาง เลิศโพธิ์กลาง ฯลฯ
- จาบทะเล พุดทะเล สาทะเล หาญทะเล ฯลฯ
- จอมมะเรียง ศรีมะเรียง เรืองมะเรียง ฯลฯ
- ดีพุดชา ไบพุดชา รากพุดชา ฯลฯ
- สดพลกรัง ถนอมพลกรัง นพพลกรัง ด้วงพลกรัง ฯลฯ
- ศรีปรุ สินปรุ อาจปรุ บรรจงปรุ เจริญปรุ ฯลฯ
- สุกใหม่ ใสใหม่ ฤทธิ์ใหม่ ปานใหม่ ฯลฯ
- แววโคกสูง ร่มโคกสูง โนนโคกสูง นวมโคกสูง ฯลฯ
- เกิดจอหอ แชจอหอ กรีกจอหอ จบจอหอ ฯลฯ
- อยู่โพธิ์ นอนโพธิ์ บ้านโพธิ์ ดันโพธิ์ ไบโพธิ์ ดอกโพธิ์ ผลโพธิ์ ชัดโพธิ์ ฯลฯ
- ชมโลกกรวด เขาโลกกรวด ดีโลกกรวด ฯลฯ

- พวงเกาะ จอมเกาะ แจบเกาะ ไบเกาะ ทือเกาะ ฯลฯ
- แจ้งหมื่นไวย ใจหมื่นไวย พงษ์หมื่นไวย ฯลฯ
- ดินवलพะเนาวิ อยู่สุขพะเนาวิ เสือมาพะเนาวิ ฯลฯ
- ไกรจะบก เจริญจะบก โศกจะบก ฯลฯ

อำเภอปักธงชัย

- ชุ่มเมืองปัก ฉัตรเมืองปัก ร่มเมืองปัก ฯลฯ
- เลิศตะคุ เจริญตะคุ แสงตะคุ ฯลฯ
- บนตะขบ งามตะขบ ลอยตะขบ ฯลฯ
- แววมพิลลี โรจนฉิมพลี ใจฉิมพลี ฯลฯ
- บัวพรหมราช เดชพรหมราช ฯลฯ
- ฝៃกั้ง ระวังกั้ง เลิศกั้ง รวยกั้ง ดีกั้ง ฯลฯ
- ผันจะโป๊ะ ฉุนจะโป๊ะ เกิดจะโป๊ะ ฯลฯ

อำเภอโนนไทย

- ดอกสันเทียะ โคนสันเทียะ หันสันเทียะ บอกสันเทียะ ฯลฯ
- ขำค่างพลู แป้งค่างพลู เงินค่างพลู แยมค่างพลู แปลนค่างพลู ฯลฯ
- หลงพั้งเทียม งานพั้งเทียม ช่างพั้งเทียม ยินพั้งเทียม ฯลฯ
- มณีด่านจาก ไหลด่านจาก ไชด่านจาก แขนด่านจาก ฯลฯ
- แผ่นสายออ โลสายออ ห่วงสายออ เงินสายออ ฯลฯ
- เส็งกำปัง สៃกำปัง สุขกำปัง โบกกำปัง สว่างกำปัง ฯลฯ

อำเภอสูงเนิน

- หวานสูงเนิน เกี้ยวสูงเนิน ไชสูงเนิน ไร่สูงเนิน ฯลฯ

อำเภอสีคิ้ว

- แถวจันทึก แอบจันทึก โภฏิจันทึก ฯลฯ

อำเภอโชคชัย เดิมอำเภอโชคชัยชื่อ อำเภอกระโทก

- แหวกกระโทก กิ่งกระโทก ทองกระโทก เวยกระโทก
วะกระโทก มองกระโทก เข้มกระโทก ไชกระโทก ฯลฯ

อำเภอจักราช – เฉลิมพระเกียรติ

- ส่วนใหญ่ลงท้ายด้วยพิมาย เพราะเคยเป็นส่วนหนึ่งของ
อำเภอพิมาย
- ดีทองหลาง โลทองหลาง วายทองหลาง ฯลฯ
- อัญญุเหลืออม บาทงูเหลืออม เมื่อนงูเหลืออม ดิงูเหลืออม ไทยงูเหลืออม
ฯลฯ
- ชาวสีสุก วิไลสีสุก จันสีสุก ฯลฯ

อำเภอพิมาย – ชุมพวง – โนนแดง

- พงษ์พิมาย ดีพิมาย กาญจนพิมาย นามพิมาย ไกรพิมาย
ลอยพิมาย จำพิมาย เสริมพิมาย จาดพิมาย ฯลฯ
- คำชาย คำคล้อง เก่งคำ ถนัดคำ สืบคำ ฯลฯ

อำเภอด่านขุนทด

- เมฆขุนทด ไยขุนทด ไบขุนทด ไกรขุนทด ชุบขุนทด
เพี้ยกขุนทด ช่างขุนทด เพิ่มขุนทด แฉขุนทด ฯลฯ
- พันชนะ เพียงชนะ ดีชนะ ฯลฯ
- ภูมิโคกรักษ์ สៃโคกรักษ์ วายโคกรักษ์ ฯลฯ

อำเภอโนนสูง – ขามสะแกแสง – คง เดิมเรียก อำเภอกลาง

- หวังแอบกลาง ขอแอบกลาง กางร่มกลาง กีดตรงกลาง
กลับกลาง แนบกลาง ฯลฯ
- แจ็กจันอัด เหลือจันอัด ไกลจันอัด ฯลฯ
- มุ่งแฝกกลาง มุ่งตรงกลาง มุ่งฝอยกลาง ฯลฯ

อำเภอบัวใหญ่ – สีดา – บัวลาย บ้านเหลื่อม

มักลงท้ายด้วยคำว่านอก เพราะอำเภอบัวใหญ่เดิมเรียกว่า
อำเภอนอก

- ศรีนอก ดอนนอก ด่านนอก ชมดงนอก รานอก ชำนินอก
จอดนอก ข่อยนอก ฯลฯ

อำเภอครบุรี

- เสียงครบุรี ฝอยครบุรี เจริญครบุรี ฯลฯ

ดนตรี

ไทโคราชจะใช้ดนตรีเหมือนภาคกลาง คือวงปี่พาทย์
ประกอบการเล่นลิเกและงานสมโภชอื่นๆ ตลอดทั้งการเทศน์มหาชาติ
ส่วนมโหรีโคราช จะใช้ในการบวชนาค ทั้งสมโภชนาค ลานาค
น่านาคเข้าโบสถ์ ในอดีตจะใช้วงมโหรีสมโภชในงานโกนผมไฟ
และโกนจุกด้วย เครื่องดนตรีในวงมโหรีมีกลองสองหน้า (เรียก
กลองเท็งหรือกลองทึม) ซอด้วง ซออู้ ปี่นอก ฉิ่ง ฉาบ

เพลง

ไทโคราชมีเพลงหลายชนิด เช่น

๑. เพลงร้องเล่น เป็นเพลงร้องเล่นของเด็กๆ เพื่อความ
สนุกสนานสอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น

- ฝนเอยดึกแรงๆ ให้แดงเป็นหน่วย ให้กล้วยเป็นหวี
- ลมเอยอย่ามา เด็กน้อยขึ้นต้นไม้ เขาไม่ให้ลมมา
- เด็กน้อยนั่งกินอ้อยอยู่บนหัวตะพาน ฤงยามยานๆ
พานหัวเด็กน้อย

- อึ่งเอยอึ่งกะโดน ได้ยินเสียงโตน ก็โป่งแวบๆ
- นกเขามบินข้ามเหว ชี(ชี)เหลว ๆ ลงท้อง(ท้อง)เกือบตาย
ยาร้อน(ร้อน)มาถอนยาถ่าย ถอนไม่ทันชีตันตูดตาย

๒. เพลงกล่อม เป็นเพลงที่แม่คิดเนื้อหาและท่วงทำนอง
ในการกล่อมการปลอบ และการชุ้ให้เด็กนอน เนื้อหาและท่วงทำนองนั้น
ง่าย ๆ เช่น

- เอ๋ เอ๋ หัวล้านนอนเปล แม่จีเป็นคนก๊วย (ไกว)
- แมวขาวเอย ใต้ไม้ราวทางยาวโหยนเย็น
หุงเข้าเอาไว้ถ้าเพล นายน้อยหนูเณร จินอนละวา
- ดึกแก่ (ตุ๊กแก) เอย ไอ้นายมันไม่ลับ (หลับ) มากินดื่บ
(กินดื่บ) มันเถิดวา
- ตาผินพุงใหญ่เอย มาเถิดเวยไอ้นายมันร้อง (ร้อง)

๓. เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไย เป็นเพลงปฏิพากย์คล้าย
ภาคกลาง เป็นลักษณะกลอนหัวเดียวที่ลงท้ายด้วยเสียง ไ- มีลูกคู่รับ
ว่า ดงไหนเอย ลำไย เป็นท่อนๆ ไป เมื่อจบเพลงจะลงท้ายว่า หอมหวล
อยู่ในดงเอย ดังนี้

- แม่เพลง : ข้า ข้า เจ้าพระยาหงส์เอย ปีกเจ้าอ่อนร้อนลง
 : เข้าในดงลำไย
- ลูกคู่ : ดงไหนเอย ลำไย
- แม่เพลง : ทำบุญอย่างไรหนอจะได้ร่วมหอกะอีพ้อคนใหญ่
- ลูกคู่ : ดงไหนเอย ลำไย
- แม่เพลง : หอมหวลอยู่ในดงเอย ดงเอยลำไย หอมหวล
 : อยู่ในดงเอย

๔. เพลงช้าโกรกหรือเพลงลากไม้ เป็นเพลงที่มีลักษณะของกลอนหัวเดียว ลงท้ายด้วยเสียง ไล- เป็นเพลงที่ร้องเพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการทำงาน เป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง โดยเฉพาะการลากไม้มาสร้างกุฏิ โบสถ์ หรือศาสนาคารอื่นๆ เช่น

แม่เพลง : ช่าเจ้าเอยโกรกเอย ลากมาแต่โคกก็ยังลากมาได้

ลูกคู่ : ลากมาแต่โคกก็ยังลากมาได้

แม่เพลง : ลากมาถึงบ่อนี้ ก็ให้หลวงพี่ลากต่อไป

ลูกคู่ : ช่าเจ้าเอยโกรกเอย

๕. เพลงรำโทน เป็นเพลงที่ใช้ประกอบการรำโทนซึ่งเป็นการเล่นสนุกในเทศกาลสงกรานต์ ใช้โทนดินเผาตีเป็นจังหวะเข้ากับเพลง เช่น

- เสียงโทนมาจะเท่งจะ เธอจ่าอย่าเอนอย่าโอน รำ หน้อย เอวโยกแขนโยน ได้ยินเสียงโทนกระโจนลงมารำ

- ฉันทรักคนยิ้มแป้น นกอีแอ่นเกาะบนยอดสะเดา จะบินลอยลม หรือจะชมแสงดาว ไม่เห็นหน้าสาวกินข้าวไม่ลง

- นกเขาบินข้ามเขา ไม่ใช่ของเราเฝ้าแต่แลมอง คู่นี้สมกันหรือไม่ พี่น้องชาวไทยช่วยกันแลมอง

- คุณ คุณ เอ๋ย สาลิกะท่อนคุณ ทำบุญอย่างไรหนอ จะได้ร่วมหอกะแม่คุณ

๖. เพลงโคราช เป็นเพลงที่ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ ต้องใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับภาษาล้วนๆ แต่ก็สามารถทำให้ผู้เล่น ผู้ชม ผู้ฟังสนุกสนานได้ด้วยจังหวะ ลำนำของเพลง เพลงโคราชเป็นเพลง

ที่แสดงให้เห็นว่า หมอเพลงคือคนร่ำรวยภาษา สามารถเลือกคำ เสียง ลำนวน มาใช้ในเพลงได้อย่างเหมาะสมเข้ากับฉันทลักษณ์ท้องถิ่นซึ่งเป็นฉันทลักษณ์เฉพาะตัว ที่ไม่เหมือนเพลงพื้นบ้านชนิดใดเลย และออกจะเป็นฉันทลักษณ์ที่ค่อนข้างยาก แต่หมอเพลงก็สามารถที่จะใช้ปฏิภาณทางภาษาโต้ตอบเพื่อเอาชนะกันได้ ผู้ฟังเองก็สนุกสนานเพราะได้ร่วมคิดร่วมฟังและคาดเดาใจหมอเพลงว่า เพลงกลอนนั้นจะลงตาม ที่คิดไว้หรือไม่ ทั้งหมอเพลงและคนฟังเพลงจึงใช้ภูมิปัญญาทางภาษาร่วมกันในการสร้างความบันเทิง

เพลงโคราชเป็นเพลงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมโคราช เพราะใช้ภาษาโคราชด้วยท่วงทำนองลีลาและสัมผัสแบบโคราช เช่น

- ใ้อ้สำคนตำเอก ยังมาลับตำเอา

- เขาว่ามีชออีแล้วอย่ามาสีให้ดังอ้อ
ก็ใครเขาตีชกที่หนอใ้อ้มองเอ๋ยมึงตั้งเอง

- มีหน่อโจดยังไม่จิม เตแม่ยิ้มละไมจ่า

เสียงสุนทรมาทายท่า พี่กลัวแต่ใจน้องไม่จริง

ในอดีตหมอเพลงโคราช คือ ผู้รู้ของท้องถิ่น เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์จากการเดินทาง ได้พบเห็นเหตุการณ์ของผู้คนมากมาย จากการไปเล่นเพลง ในสังคมเกษตรกรรมนอกจากเพลงโคราชจะทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแล้ว หมอเพลงยังนำข่าวเหตุการณ์จากชุมชนหนึ่ง ไปสู่ชุมชนหนึ่ง มีความรู้สึกร่วมในสุขหรือทุกข์ของคนฟังเพลง เช่น ปีไหนฝนดี ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ก็เป็นสุขเบิกบาน หากปีไหนมีภัยพิบัติ หมอเพลงก็ทำหน้าที่ปลุกปลอบเห็นอกเห็นใจ ความเป็นผู้รู้ของท้องถิ่น ตลอดทั้งเป็นปราชญ์ทางภาษา จึงทำให้เพลงโคราชมีความยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้

๗. แหล่งทำนองโคราช เป็นภูมิปัญญาที่ผ่านออกมาทางภาษา ด้วยท่วงทำนองการแหล่งแต่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์แบบโคราช อาจแหล่งประกอบการเทศน์ของพระนักเทศน์ หรือแหล่งประกอบการเล่นเพลงโคราชก็ได้ ความไพเราะนอกจากจะขึ้นอยู่กับเสียงของผู้แหล่งแล้ว ยังมีความงดงามเชิงภาษาด้วย กวีท้องถิ่นอาจแต่งบทแหล่งหรือแหล่งสดๆ เช่น พระครูอรุณโกศล (ทองดี โกสโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดวังหิน อำเภอพิมาย ได้แต่งบทแหล่งไว้หลายเรื่อง ยกตัวอย่างจากเรื่อง พระรถเมรี ดังนี้

จะยกสำเนาขึ้นเป็นกำหนด	เรื่องพระรถเป็นไม่เรรวน
พามเหสีท่านไปชมสวน	ทำยั่วทำวนในอุทยาน
เป็นกลอุบายจะให้ถูกบ่วง	หวังเอามะม่วงเป็นอย่างมั่นมัน
กับทั้งมะนาวอยากได้มานาน	จึงชวนเมียขึ้นไปชมสวนใน
เมรีไม่ขัดในอนาคต	เพราะรักพระรถเป็นไม่รำไร
ให้จัดกองทัพแม่อรไท	ไปชมทำใหญ่สวนอุทยาน
ครั้งไปถึงแล้วก็ไม่ลามลอน	ท่านจึงชมสวนด้วยความกระสัน
พ่อทองสำริดมีจิตสำราญ	ชมสวนอุทยานของแม่ฉัยยา.....

ทองสุข กำบัง หมอเพลงโคราชได้แหล่งไว้ ดังนี้

มาฉันจะกล่าวฉันจะเล่าสะตวก	ว่าแหล่งไอ้หนูหนวกคอยฟังเอาเนอ
ไอ้คนหนึ่งหนูก ไอ้คนหนึ่งดำเน่า	ฟังฉันที่จะเล่าเรื่องเกลอสองเกลอ
มันมีความสมานรักกันนี้เสมอ	ผูกกันเป็นเกลอเป็นกลมเป็นเกลียว
คือมันจ้งไรพากันไปฉกควย	พร้อมใจกันด้วยกันเด็ดกันเดี่ยว
ไปสองคนแต่มีตาคนเดียว	มันช่างเชิญเดี่ยวไปฉกควยกลางคืน

๙๙

นางรำไพ เสริมรัมย์ (รำไพ หัวรถไฟ) หมอเพลงโคราชฝึกปากเอกคนหนึ่ง แหล่งโคราชเล่าเรื่องของตัวเอง ดังนี้

มาลูกจะเอื้อนเอ่ยเปิดเผยสุนทร	ขึ้นเป็นบทกลอนประเภทบอกกล่าว
ในชีวิตปัจจุบันคอยฟังฉันเบา เบา	เป็นคำที่เขาเล่าและข่าวที่เขาลือ
คือนับตั้งแต่รำไพเป็นแม่หม้ายขาดมิตร	พี่น้องไม่ต้องคิดฟังข่าวเขาก็คือ
ฉันหาเลี้ยงลูกทั้งหมดหกชีวิต	หันใจระหวิดระหวือ
เหนื่อยทั้งคืนเหนื่อยทั้งมือ	ตั้งแต่พัศฉั่วไม่มี
ดูลูกหญิงลูกชายแล้วเหนื่อยกายเหนื่อยจิต	ตั้งหกชีวิตนอนพ่อยอดชีวิต
ฝั่วที่เคยเกื้อหนุนมาหมดบุญบารมี	หนาวสันอินทรีย์เจ็บแสบในทรวง
ฝนตกฟ้าร้องว่าเหว	เอกาโศกเศร้าเหงางวง
นับตั้งแต่ฝั่วตายแจบรำไพนี้แสบอยู่ในทรวง	น้ำตาแม่หม้ายแทบไหลร่วงทั้ง
	ข้างขึ้นและข้างแรม
จะยอมมีบ้างไหมท่านสนใจเมตตา	ช่วยคนต่ำทุกตะแต่อย่าได้มีแต่มี
ชีวิตเอ๋ยหนอชีวิตแม่หม้ายมันไม่ใสไม่แจ่ม	มันไม่ผิดกับหมูแหมที่ขาดมะนาว
ลูกเล็กตั้งหกคนจักจะโยนให้ใคร	แม่หม้ายรำไพหัวกร้อนฝั่ว
ว่าหมวดเอ๋ยหมวดเดชาพีไม่นำไปตายลาว	พ่อชื่อเสลาพี่จากลูกไปชะแล้ว
ไม่มีฝั่วอยู่เพื่อนบ้านเรือนก็เย็น	ไม่แกล้งพูดเล่นเพราะฉันเห็นมาแล้ว
เวลาจะหลับเวลาจะนอนระมื่อกระหมือเหมือนเหมือนลูกแมว	พ่อเรือจอดเข้าใจแจวฉันนี้
	อ่อนใจจริง....

หันใจระหวิดระหวือ	แปลว่า	หายใจไม่ทั่วท้อง
ตั้งแต่พัศฉั่วไม่มี	แปลว่า	ตั้งแต่สามีตาย
อย่าได้มีแต่มี	แปลว่า	อย่าเอาเปรียบ
ระมื่อกระหมือ	แปลว่า	ลูกเล็ก ๆ หลายนคน

คุณตาครีမ် เมืองแก้ว พระนักเทศน์ในอดีตได้แต่งบทแห่งโคราชไว้ถึง ๔ เล่มสมุดเขียนเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ - ๒๔๗๘ เรื่องที่แต่งมีทั้ง พุทธประวัติ พระเวสสันดร นิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องอินทปัตถา นกยูงทอง พระรถเมรี จันทรวงศ์ มณีสังจา ขุนช้างขุนแผน สีสหายหาผิง ลูกเขยกับพ่อตาหาเต่า นอกจากนี้ยังแต่งแหล่งเพื่อสั่งสอนโยมด้านต่าง ๆ ยกตัวอย่างจากเรื่องอินทปัตถา ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านโคราช ดังนี้

รูปจะยกบทขึ้นกล่าววชิษฐาน
เป็นเรื่องนิทานมาแต่ประถม
เพราะเป็นเรื่องแรกมาแต่โบราณ
ถึงพวกญาติโยมก็ย่อมได้ยิน
นี่แหละคุณโยมรูปก็ย่อมรู้
เขาพูดกันเมาเขาเล่ากันมา
อยู่กับพี่แม่เลี้ยงดูกันมา
ยังไม่มีการมเข้ามาถึงกาย
เจ้ากุนวงศ์ก็เจริญวัย
มีสองพี่น้องอยู่ด้วยกันเท่านั้น
เมื่อจะพลัดบ่อนกระด่อนกระเด็น
เที่ยวปล้นสะดมออกดาดชาดา
ฝ่ายพวกชาวบ้านพวกร้านค้าตลาด
เที่ยวติดตามบ้านรุกรานตำบล
พากันลงเรือนวังหนี่รีน ๆ
พากันหนีสาตหาที่อาศัย

ยังมีนิทานมาแต่นิยม
ถึงพวกญาติโยมก็ย่อมได้ยิน
คงรู้นิทานกันหมดทุกถิ่น
เป็นเรื่องมุณมิมมาแต่เดิมมา
จะยกกระทู้ขึ้นเป็นทางท่า
เรื่องอินทปัตถาจงทราบนิทาน
ส่วนตัวลูกยายยังไม่ทันใหญ่
ก็อยู่สบายมีสุขบาล
เธอเป็นพี่ชายดูซ้งเจ็ดฉัน
พ่อแม่รักมันเลี้ยงดูกันมา
บังเกิดจำเป็นด้วยอายุโจรป่า
พบใครเป็นฆ่าไม่เลือกสักคน
พากันหนีสาตเข้าซุกในไพรสณฑ์
พากันหนีโจรนาน้อยน้ำใจ
กลางวันกลางคืนไม่ว่าแต่ใคร
ไม่ว่าบ้านไหนไม่อยู่ติดบ้านนา

ฝ่ายข้างสามมีหรือก็มุณมิม
ข้างแม่นั้นได้กุนวงศ์
ต่างคนต่างไปแรงใครแรงมัน
ได้ลูกคนละคนมิได้ค้ำคา

ฉวยได้นางอินทปัตถา
ก็อุ้มลูกลงวิ่งตามทะเลา
วิ่งออกหัวบ้านนำลูกเข้าป่า
พอพ้นทะเลาก็พลัดกันเลย.....

บ่อน	แปลว่า	ที่อยู่
หนี่รีน ๆ	แปลว่า	หนี่กันมากมาย
หนีสาต	แปลว่า	หนีแบบกระเจิดกระเจิง
มุณมิม	แปลว่า	ตกใจ
ทะเลา	แปลว่า	ถนน

ภาษาโคราช

ภาษาโคราชเป็นภาษาพูดของกลุ่มวัฒนธรรมไทโคราชที่โดดเด่นที่สุด บางครั้งไทโคราชจะถูกเรียกว่า ไทเบ็ง ไทเจ็ง หรือไทดา ซึ่งคนโคราชไม่ค่อยพอใจนัก คำว่า เบ็ง มีความหมายเดียวกับ บ้าง เจ็ง ดา มีความหมายเดียวกับ ด้วย ภาษาโคราชเป็นภาษาที่มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างภาษาไทยกลาง ภาษาอีสานและภาษาเขมร คำศัพท์พื้นฐานจะเป็นภาษาไทยกลางที่มีสำเนียงเพี้ยนไปจากเดิม เช่น อะไร เพี้ยนเป็น ไอ หรือ แมงไอ หรือ ไอ้ หรือ ไอเยอ คำว่า ดูเถอะ เพี้ยนเป็น ดูทัวะ แต่กระนั้นภาษาโคราชก็มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนี้

๑. คำศัพท์ภาษาโคราช พูดถึงวงศ์ศัพท์หรือคำศัพท์ภาษาโคราช เป็นคำศัพท์ที่น่าจะผสมมาจากภาษาไทยกลาง ภาษาอีสาน ภาษาเขมร เกิดเป็นคำศัพท์ที่ใช้เฉพาะกันในโคราช เช่น ฝนละลឹม หมายถึง ฝนตกปรอย ๆ เดินตี ๆ ระวังจะตักตะลุก ตะลุก หมายถึง

หลุมเล็กๆ ซึ่งเป็นคำศัพท์ภาษาเขมร เอาของไปเมียน คำว่าเมียน เป็นภาษาอีสาน หมายถึงเก็บ บางที่พูดว่า เก็บมักเก็บเมียน เพลงโคราชบทหนึ่งบอกว่า

“นายหาหิ้วแหไปที่ห้วยมะหัง นายหาหิ้วแหทำแหนแสะ แหนแห ทำแหหาละวะไอ้หาเห็นแต่ไอ้หาไม่เห็นแห ทำหุนหันหุนหัน เลยยื่นหินฟันแฮ่ๆ”

คำที่เป็นตัวเน้น เป็นคำศัพท์ภาษาโคราช แหนแสะแหนแห่ คืออาการของคนที่เกี่ยวข้องไปทั่วแบบไม่มีจุดหมายคล้ายกับเดิน หร่ำระหรั่าหรั่าย คือการเดินกลับไปกลับมาแบบไร้จุดหมาย เพียงแต่เดิน หร่ำระหรั่าหรั่ายจะออกอาการระหิ้นระเหือย คือดูเหน็ดเหนื่อย มากกว่า ละวะ แปลว่า ละชิ หินฟัน หมายถึงการยิงฟัน เป็นท่าทางของคนหมดปัญญาหรือหมดท่า

“เดือนหงายๆ ก็เดินไปโห่งม ๆ ไปเกี่ยวสาวบ้านระงม ปะแต่คนงามๆ”

เดินโห่งมๆ คือการเดินอย่างสง่างาม มองเห็นได้ชัดเจน
เดินตะระตะรุน เป็นอาการเดินกลับไปกลับมาอย่างเร่งร้อน และเป็นทุกข์กังวล

นี่แต่คำศัพท์เกี่ยวกับการเดินก็น่าจะดี เสียแล้ว
อ้าว! แล้ว จึงด แปลว่าอะไร
จึงด แปลว่า อัจฉริยะใจ แปลกใจ ประหลาดใจ
คำศัพท์ภาษาโคราชมี่เสน่ห์ลึกลับน่าฉงน เพลงโคราชบทหนึ่ง
บรรยายภาพของชายผู้เป็นสามีถูกนะจิ้งจกของภรรยา ดังนี้

“ทำหุนหัน หุนหันวิ่งขึ้น (ขึ้น) บนหอ
ฉวยได้ไม้ (ไม้) สมอหมายจิโมนสมอง

เห็นเมียเปิดอีกล่าง่าง

เลยรีบวางตะบ้อง (กระบอง)”

อธิบายคำศัพท์ที่เป็นตัวเน้นว่า จิ หมายถึง จะ โมน หมายถึง การเอาท่อนไม้ฟาดหรือตี ส่วนใหญ่จะใช้กับการตีศีรษะ ล่าง่างเป็นคำขยายนมของผู้หญิงว่าใหญ่และสวยงาม ถ้าเล็กลงมาจะใช้คำว่า ล่องง่อง มีอีกคำหนึ่งคือ โลงง่อง ที่ใช้เป็นคำคู่กับล่องง่อง แต่โลงง่อง ใช้ในความหมายที่ใหญ่กว่าล่องง่อง และมักใช้กับอวัยวะเพศชาย

“ลมก็พัดลิวๆ ไบไม้ (ไม้) ก็ปลิวหลง ๆ”

หลง ๆ เป็นลักษณะของไบไม้ที่ปลิวร่อนลงสู่พื้นอย่างช้าๆ แต่ถ้าตีกระระระ เป็นลักษณะที่ตกลงมาอย่างรวดเร็ว

ในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่อง ปาจิต – อรพิม รูปทอง และกุศราช ซึ่งเชื่อว่าแต่งโดยกวีโคราช มีคำภาษาโคราชปะปนอยู่มากมาย ยกตัวอย่างจากเรื่อง ปาจิต-อรพิม ตอนนางอรพิมขอร้องให้เถนเรือลอยปิ่นต้นมะเดื่อเพื่อเก็บลูกมะเดื่อให้นางกิน ดังนี้

“ให้ขึ้นปิ่นว่าจะกินต่างอาหาร ไม่ช้ดงานเถนคงขึ้นให้สุดโส
จึงตัดหนามสะไต้ต้นให้จ่นโจ ลงไม้ได้ก็จะโซอดเข้าตาย

.....ฯลฯ

จะขึ้นพาดันไปหาดันไหน สบไม้ได้ก็จะผอยสวอยแรง”

สุดโส ความหมายคือ ผลที่สุดคือ สะ หมายถึง ตัดเอาหนามหรือกิ่งไม้มาปิดล้อมให้หนาแน่น จ่นโจ คำเดิมคือ จ่น หมายถึงว่า ยุงมาก โซ คือ ผอม อดเข้า หมายถึง อดข้าว สบ มาจาก สบที่ หมายถึง ถึง ถ้าเผื่อว่า ผอย หมายถึง หมดสติ ส่วนสวอย หมายถึง หมดแรง

เมื่อท้าวพรหมทัต มาพานางอรพิมไปไว้ในเมือง ความงามของนางทำให้ชาวเมืองพากันหลงใหลมาดู คนที่ไปไม่ได้ก็ถามคนอื่นเขา ดังนี้

“ที่ลูกอ่อนนอนไฟไปไม่รอด เสียงพูดพลอดตตามกันสนั่นไหว
ว่าอรพิมนุชน้องทองอุไร งามบันใครบอกเล่าให้เราฟัง”

ลูกอ่อนนอนไฟ หมายถึง หญิงคลอดลูกกำลังอยู่ไฟ
ไปไม่รอด หมายถึง ไปไม่ไหว
งามบันใคร หมายถึง สวยเหมือนใคร

ตอนท้าวปาจิตตามหานางอรพิม กวีได้พรรณนาชมธรรมชาติว่า

“พระงามขึ้นขึ้นจากเหวไปชมเขา เดินไต่เต้าตามผาศิลาสลัน
เห็นหินหักพระชะแงชะงองัน ช่างแซ่ซันนำไสหยืด แสงกาย”

ไสหยืด แปลว่า น้ำกล้ว น้ำหวาดเสียว หรือ

“พ่อขวัญเนตรฟังตาเพชรแกพูดหา” พูดหา หมายถึง พูดด้วย
จากวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องรูปทอง ซึ่งเป็นเรื่องราวของ
ผู้ที่มีบุญญาธิการ ที่ซ่อนตัวอยู่ในร่างเล็กเท่าหัวแม่มือ กวีพรรณนาตอน
ที่รูปทองเซยชมอยู่กับนางทัศนาลี

“นางทัศนาลี ชื่นชมยินดี สองศรีชมเซย
ปลื้มเนื้อปลื้มใจ ยังไม่ระเหย กะพวมชมเซย กันทั้งสองรา”
คำว่ากะพวม หมายถึง กำลัง บางครั้งออกเสียงว่า กำพวม

เพลงก้อม ซึ่งเป็นเพลงสั้นๆโต้ตอบกัน ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของเพลง
โคราช ซึ่งมีกว่ากันตรงๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องเพศ ยกตัวอย่างเพลง
ก้อมที่พอฟังได้

ชาย : ไม่รักก็ไม่ว่า ไม่เอากะข้าแก่จิกเอากะใคร

หญิง : ฉันทไม้งัด ไม่ง้อ (ง้อ) ดอกหนุ่มบ้านพ่อถูกมไป

ชาย : มึงไม่เหลียวถูกก็ไม่แล สาวบ้านแม่กูมากมาย

หญิง : เดินถ่ายกรอกออกไปเยี่ยว ชักครู่เดียวถูกก็ได้

ชาย : แค่อเอาเข้าตัม (ข้าวตัม) ผูกติดตูด ไม่ต้องพูดถูกก็ได้

หญิง : เอาเข้าตัมผูกติดตูด อย่างมาพูดนินทา ไอ้สำนี้มีแต่
หมาดอกมันจิกเอามึง

คำว่า แก่ เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ หมายถึง เธอ ท่าน
ส่วนคำว่า สำ หมายถึง ขนาด สำนี้ คือ ขนาดนี้

นี้เป็นเพียงตัวอย่างคำศัพท์ภาษาโคราชที่แสดงให้เห็นว่ามี
เอกลักษณ์เฉพาะตน

คำศัพท์เหล่านี้เป็นคำศัพท์ที่ปรากฏในวรรณกรรม ในเพลง
ส่วนในชีวิตประจำวันก็มีคำศัพท์มากมาย ทั้งที่เพี้ยนมาจากภาษาไทย
กลางและเป็นคำศัพท์เฉพาะตัว ซึ่งผู้เขียนได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือ
คำศัพท์ภาษาโคราช

๒. สำเนียงโคราช เสียงหรือสำเนียงภาษาโคราช เป็นสำเนียง
ที่แปร่งๆ หรือเพี้ยนไปจากเสียงหรือสำเนียงภาษาไทยกลาง ทำให้เกิด
ความเข้าใจผิดสำหรับผู้พูดภาษาไทยกลาง มีตัวอย่างที่เล่ากันมาแบบ
ขำขันว่า ครั้งหนึ่งนานมาแล้วที่สถาบันการศึกษาชั้นสูงแห่งหนึ่งของ
จังหวัด มีอาจารย์หนุ่มหล่อคนกรุงเทพฯมาสอนหนังสือ อาจารย์เป็น
คนโสดจึงได้อยู่หอพักกับนักศึกษาชาย วันหนึ่งอาจารย์ท่านตกใจแทบ
สิ้นสติ เมื่อมีนักศึกษาผู้หนึ่งวิ่งมาบอกว่า เพื่อนของเขากินยาพิศ

อาจารย์จึงรีบพาไปโรงพยาบาล บอกหมอและพยาบาลว่า นักศึกษากินยาพิษ หมอก็กส่งล้างท้อง เล่นเอานักศึกษาผู้นั้นแทบแย่ แท้จริงแล้วนักศึกษาเขาพูดกันสำเนียงโคราช หมายถึง กินยาผิด ซึ่งภาษาโคราชออกเสียงเป็น พิด แล้วคำว่าพิษ ภาษาโคราชออกเสียงอย่างไร เสียงนั้นจะไม่ซ้ำกันหรือรับรองว่าไม่ซ้ำ เพราะคำว่าพิษ ภาษาโคราชออกสำเนียงว่า ยาพิษ นั่นคือ การเพี้ยนเสียงวรรณยุกต์ เสียงที่เพี้ยน มีดังนี้

ภาษาไทยกลางออกเสียงตรี ภาษาโคราชจะออกเสียงโท ตัวอย่างเช่น

ม้า	เป็น	ม่า
ซ้ำ	เป็น	ซ่า
คำ	เป็น	ค่า
ชู้	เป็น	ชู่
นี้	เป็น	นึ
เล็ก	เป็น	เล้ก
พิษ	เป็น	พึช
รัก	เป็น	รั้ก

ถ้าภาษาไทยกลางออกเสียงโท ภาษาโคราชจะออกเสียงเอก ตัวอย่างเช่น

หน้า	เป็น	หน้า
ซ้ำ	เป็น	ซ้ำ
คอยท่า	เป็น	คอยถ่า
หนี	เป็น	หนี

ถ้าภาษาไทยกลางออกเสียงสามัญ (อักษรกลาง) ภาษาโคราชจะออกเสียงสามัญหรือจัตวา ตัวอย่างเช่น

กิน	เป็น	กิน หรือ กิ้น
บิน	เป็น	บิน หรือ บิ้น
ปลา	เป็น	ปลา หรือ ปล่า
บาน	เป็น	บาน หรือ บ่าน
ดำ	เป็น	ดำ หรือ ด่า
ดาว	เป็น	ดาว หรือ ด่าว
กาง	เป็น	กาง หรือ ก่าง

ซึ่งลักษณะการออกเสียงเช่นนี้ทำให้แบ่งภาษาโคราชตามเสียงวรรณยุกต์ได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มตะวันออก จะออกเสียงเป็นเสียงจัตวา ส่วนกลุ่มตะวันตก จะออกเสียงเป็นเสียงสามัญ

ถ้าภาษาไทยกลางออกเสียงเอก ภาษาโคราชจะออกเสียงตรี ตัวอย่างเช่น

สด	เป็น	ชด
ชด	เป็น	คด
หมด	เป็น	มด (เม็ด)
กด	เป็น	กิด
ปิด	เป็น	ปัด
ปิด	เป็น	ปัด
จัด	เป็น	จิด
ตัด	เป็น	ติด
อก	เป็น	อัก
หลบ	เป็น	ลบ

น่าสังเกตว่า ภาษาโคราชออกเสียงคำอักษรสูงเป็นเสียงสูง ส่วนคำอักษรต่ำก็จะออกเสียงเป็นเสียงต่ำ (ที่เป็นคำตาย) เช่น

ภาษาไทยกลาง น้ำตาลมดกินหมด
ภาษาโคราช น้ำต๋านมดกิ้นมด

เป็นการออกเสียงตามธรรมชาติตามตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหงได้ประดิษฐ์ขึ้น สำเนียงภาษาโคราชจึงช่วยรักษาเสียงดั้งเดิมไว้ได้อย่างน่าใจหายทีเดียว

ข้อจำกัดของเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยกลางเพียง ๕ เสียง คือ เสียงสามัญ เอก โท ตรี จัตวา นั้น ไม่สามารถถ่ายเสียงภาษาไทยถิ่น ได้ครบทุกเสียง อารมณ์และบรรยากาศของภาษาไทยถิ่น ที่บันทึกโดยภาษาไทยกลาง จึงเป็นการบันทึกเสียงภาษาไทยถิ่นได้ไม่ครบถ้วน แต่อย่างไรก็ตาม คำภาษาโคราชที่ใช้คำศัพท์ของภาษาไทยกลางที่มีวรรณยุกต์เพี้ยนไปจึงไม่ยากนักที่จะทำความเข้าใจ ยกตัวอย่างจาก บทร้องเล่น บทร้องแห่นางแมว และบทปริศนาคำทาย

บทร้องเล่น - นางกะโหลกเอ๋ย ขึ้นไปโคกไปเก็บเห็ดเพาะ (เห็ดเพาะ) ช่าง(ช่าง)มันไล่หนามไผ่มันเกาะ(เกาะ) เห็ดเรียเห็ดราย เสียตายเห็ดเอ๋ย

แห่นางแมว เป็นประเพณีในการขอฝน แสดงบุคลิกภาพของการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีบทร้องในประเพณีนี้ว่า

นางแมวเอ๋ย ร้อง(ร้อง) แกว ๆ นางแมวขอฝน ขอน้ำ (น้ำ) มนต์ รัด (รด) แมวข่าที่ แมวข่าดีมีแก้วในตา ขึ้น (ขึ้น) หลังคาลงมาไม่ได้ ลงมาได้คาบไขว้งหนี ถึงยามเดือนฮก (หก) ฝนตัก (ตก) ทุกที่ แต่มา ปีนี้ (ปีนี้) ไม่มีฝนเลย พ่อเต่า (ตา) ก๊ะ (กั๊บ) ลูกเขยนอนเกย (เกย) หน้า ผาก (หน้าผาก) แม่ใหม่ (มาย) ลูกมากมายากย่อน (เพราะ) เช่า (ข้าว)

แ่้ง ๆ สาว ๆ มาเล่น (เล่น) นางแมว ร้อง (ร้อง) แกว ๆ ฝนตกลงมา ตัก (ตก) เทลงมา ตุ่มเทลงมา ตักเทลงมา ตุ่มเทลงมา ตักเทลงมา ตุ่มเทลงมา

บทปริศนาคำทาย

- แมงไอ (อะไร) ไข่ขาววิ่งเข้าเล่า (เข้าเล่า) รู่ ๆ (วิ่งรู)
(เฉลย : ไข่ขาวดอก)
- แมงไอ ชุกแคะ (สุกแคะ) ชุกข้าง (ข้างคือปิ้ง) ชุกค่าง
ชุกคารู
(เฉลย : ขนมครก ข้าวโป่ง ผึ่ง ข้าวหลาม)
- แมงไอ นกกระยาง (นกยาง) บินมาระเยะ (บินมาเป็น
แถว) ชีตักเป๊ะ (ชิตกลงมา) เช็ดไม่ออก
(เฉลย : ชีกลาก หรือ เกล็ด)
- แมงไอ สาวน้อย ๆ (สาวน้อย ๆ) อยู่ในวัง พอได้รับ (รับ)
คำสั่งก็วิ่งออกมา
(เฉลย : ชีมูก)
- แมงไอ เสาสองเสา หญ้า (หญ้า) สองต๊ับ (ต๊ับ) นอนไม่
ลับ (หลับ) ลูกขึ้น (ตื่นขึ้น) ว่าเพลง (ร้องเพลง)
(เฉลย : ไข่ขันตอนเข้ามีด)
- แมงไอ ดันเท่าครกไม่ฮกวา (หกวา) ดันเท่าขาไปว่าเดี่ยว
ดันเท่าแขนไปเล่นเสียว
(เฉลย : มะพร้าว กล้วย อ้อย)

แมงไอ	ไอดำ (ดำ) กะไอแดง (แดง) ต่อยกันซี่มูกโป่ง (ซี่มูก) (เฉลย : หม้อข้าวที่เป็นหม้อดินกำลังเดือดบนเตาก่อนเส้า)
แมงไอ	ไม้พุง (ไม้ผุ) ทะลุถึงแก่น ถึงแท่นดินสอ ถึงบ่อน้ำ (น้ำ) ไส ถึงหัวใจหนูมาน (เฉลย : มะพร้าว มีน้ำและจาว)
แมงไอ	ตำยังเปิด (อย่างเปิด) กะเต็ดหยั่งมา (ม้า) ตำกั่ว (กว่า) หนุ่ (หนุ่) เอาไม้ (ไม้) สอยกัน (กิน) (เฉลย : กระต๋องตำข้าว ตัวบึ้งที่อยู่ในรู)

๓. **สำนวนภาษาโคราช** เมื่อพูดถึงคำศัพท์และเสียงแล้ว ส่วนที่ ๓ คือ **สำนวน** ถ้าไม่พูดถึงก็คงไม่ครบถ้วน สำนวนภาษาเป็นคำพูดที่กลั่นกรองขึ้นมาให้งดงามสละสลวย เพื่อเป็นเครื่องมือในการเตือนสติหรือสั่งสอนอบรมทำให้มีคุณค่าทางวัฒนธรรมทั้งด้านรูปธรรม คือ แสดงภาพการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย และด้านนามธรรม คือ การอบรมสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรม แก่ลูกหลาน ความงดงามสละสลวยนั้นอาจมีเสียงสัมผัสหรือไม่มีเสียงสัมผัสก็ได้

สำนวน : เครื่องมือทางสังคม

สังคมที่เกาะเกี่ยวกันแน่นแฟ้น ครอบครัวยุคที่มีสายสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวเหนียวแน่น แน่นอนที่สุดว่าสังคมหรือครอบครัวนั้นมีภาษาสำนวนเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนอบรม หากในครอบครัวยุคที่เอาแต่เที่ยวเตร่จนไม่รู้ว่าขณะนั้นอยู่ที่ใด มักจะพูดว่า ไปหัวหาย ตะพายขาด หมายถึง การไปไหนๆโดยไม่บอกกล่าวให้ผู้ใดทราบ หรือ

แบบ **มาไม่มีทำเล** หมายถึง ไปแบบไม่มีจุดหมายปลายทาง เหมือนม้าหากินไม่อยู่กับที่ หากไปบ้านใครห้ามไปทำ **ตีนสั้นมือยาว** คือ การลักขโมย หากใครได้รับความทุกข์หรือภัยพิบัติ ขอให้ช่วยกันแม้จะเป็นแบบ **ขึ้นก๊กไม่ช่วยแรงกะถา** คือ การหาหนทางช่วยให้พ้นทุกข์พ้นภัย จะทำการใดขอให้รีบทำให้ทันกาลแบบ **ลู่กแต่ตีกชีกแต่หนุ่ม** หากหมดหนทางที่จะดิ้นรนต่อไปดังภาวะในยุคที่เศรษฐกิจตกต่ำน้ำมันแพงนี้จะใช้ว่า **แก๊ะหัวเลาเกาหัวหญ่า** หมายถึง กำลังลำบากอย่างยิ่ง คำปลอบลูกชายหรือหญิงที่คาดหวังว่าจะได้แต่งงานกับคนที่ตนเองรัก เพื่อทำให้ว่าอาจไม่สมหวังคือ **บุญถึงถึงกัน** หมายถึง การมีวาสนาได้ครองคู่กันหากบุญถึงกันย่อมไม่แคล้วคลาด ส่วนสำนวนว่า **บุญหลายสายยาว** คือ การมีอายุยืนยาว หากมีความคิดสติปัญญาที่จะทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะใช้สำนวนว่า **คิดออกชอกเห็น** ถ้าทำการใดผิดพลาดจะใช้สำนวนว่า **เค็ดหลาบตะขาบตอด** สำนวนว่า **กะตุ้มหุ้มท่อ** คือ การได้รับความช่วยเหลือดูแลปกป้องคุ้มครองอย่างอบอุ่น

การใช้สำนวนเป็นเครื่องมือทางสังคมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การเตือนสติผู้คนในสังคมได้ให้คิด สะกิดเตือนให้สังคมหันมองความถูกต้องดีงาม เช่น

หน้าดีต้ายหน้าลายยัง หมายถึง คนชั่วยังลอยนวล

ไม้ที่สูงกว่าแม่ฉันฉีแพ่มบน หมายถึง คนที่ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ มักจะได้รับหายนะในภายหลัง

ผู้ดีเดินกรอกชี่กรอกเดินทะเลา (ทะเลา แปลว่า ถนน) หมายถึง คนเลวมีเกียรติในสังคม

น้ามจิกินอย่าเอาตีนลงคน เป็นสำนวนเตือนให้รู้ความควรไม่ควร จะทำการใดก็ พอสสมมาพาควร คือ ความพอดี

ให้อ่อนอย่างกับใหน่บอย่างเขียด สำนวนนี้เตือนสติเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน

นี่เป็นตัวอย่างเพียงน้อยนิดของภูมิปัญญาที่ผ่านออกมาทางภาษาสำนวน ซึ่งแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนโคราชภาษาสำนวนจึงยังคงเป็นเครื่องมือทางสังคมที่ยังใช้ได้อยู่ในปัจจุบัน

สำนวนภาษา : ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การศึกษา สังเกต จนได้รับคำตอบที่ลงตัวในเรื่องนั้นๆ แล้วสืบสานถ่ายทอดต่อกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่าอย่างไม่ขาดสาย ในท้องถิ่นจึงมีภูมิปัญญาหลากหลายที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนนั้นมีความมั่งคั่ง มั่นคง และสันติสุข

ภูมิปัญญาในการกล่าวความเปรียบ

การนำเอาของสองสิ่งมาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้หมายถึงความคิดหรือการกระทำ เป็นภูมิปัญญาในการกล่าวคำเปรียบ โดยหยิบเอาสิ่งใกล้ตัวนั่นเองมาเปรียบเทียบ เช่น

เส้นขึ้นยังกะเข้าค่างปี (เสริญขึ้นเหมือนข้าวค่างปี) หมายถึงคนที่ชอบคำชมหรือคำยกย่อง

ระช่องยังกะหน้าจั่วเกียน หมายถึง หน้าสลอนเสมอกันราวกับหน้าของวัวเทียวเกวียน

เหนียวพอปานหนังหัวเกียน หมายถึง การตระหนี่มากเปรียบได้กับหนังที่ไข้ผูกหัวเกวียน

สนุกพอปานเต๊ะเห็ด หมายถึง ทำสิ่งนั้นได้ง่ายดายไม่ต้องใช้ความพยายามเลยเหมือนกับเต๊ะต้นเห็ด

คล่องพอปานใส่ไซ หมายถึง มีความคล่องตัว สะดวก รวดเร็ว ไม่ติดขัดชักช้าอืดอาด ไซกับการทำงานที่ผู้ทำงานได้รับรางวัลเล็กๆน้อยๆ แล้วทำให้งานดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เป็นความเปรียบเทียบที่มาจากล้อเกวียนถ้าได้ใส่ไซ (น้ำมันหล่อลื่น) จะทำให้หมุนได้คล่องขึ้นไม่หนักแรงวัวควาย

ภูมิปัญญาในการกล่าวอวยพร เป็นการกล่าวความจริงใจให้ผู้รับพรมีความสุข อิ่มเอิบใจ เช่น

- **ขอให้อยู่เย็นเป็นสุขสะหงุสบาย ความเจ็บอย่าได้ความไข้อย่ามี ของชั่วอย่าให้เห็น ของเหม็นอย่าให้พบ ให้อยู่ดีกินดีนึกอย่างไรขอให้ได้อย่างปรารถนาเด้อ**

คำแปล ขอให้อยู่เย็นเป็นสุขสนุกสบาย ความเจ็บอย่าได้ความไข้อย่ามี ของชั่วอย่าให้เห็น ของเหม็นอย่าให้พบ ให้อยู่ดีกินดีนึกอย่างไรขอให้สมปรารถนาละ

- **ขอให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน ไปทางไหนขอให้มีคนเดินหน้า ให้มีชีข้าเดินตาม ไปทางไหนให้มีแต่คนรัก ไม่มีคนชัง ให้อายุหมั่นช้วนยืน ให้ได้ผัวคนรู้ให้ได้ชู้คนงาม เดอลูกเดอ**

คำแปล ขอให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน ไปทางไหนขอให้มีคนเดินหน้า ให้มีคนรับใช้เดินตาม ไปทางไหนขอให้มีคนรักไม่มีคนชัง ให้อายุมั่นช้วนยืน ให้ได้ผัวคนรู้ ให้ได้คนรักเป็นคนงาม นะลูกนะ

ภูมิปัญญาในการกล่าวคำอธิษฐาน

ใช้อธิษฐานในโอกาสทำบุญ ตักบาตร เช่น

- เข้าข้าพพะเจ้าขาวเหมือนดอกบัว ยกขึ้นเหนือหัวถวาย
พระพุทธรูป ตั้งใจให้บริษุดถวายพระธรรม ขอให้ใจข้าพพะเจ้า
จงนำถวายพระสงฆ์ จิตใจจำนงหมายทางซ้ายชักรังต่อ
พระนิพพาน ขอให้ได้พบดวงแก้ว ขอให้แคล้วบ่วงมาร ขอให้ทัน
พระศรีอารีย์ ปะติโย โทตุ

คำแปล ข้าพของข้าพพะเจ้าขาวเหมือนดอกบัว ยกขึ้นเหนือหัว
ถวายพระพุทธรูป ตั้งใจให้บริษุดถวายพระธรรม ขอให้ใจข้าพพะเจ้า
จงนำถวายพระสงฆ์ จิตใจจำนงหมายทางซ้ายขวาตรงต่อพระนิพพาน
ขอให้พบดวงแก้ว ขอให้แคล้วบ่วงมาร ขอให้ทันพระศรีอารีย์ ปะติโย
โทตุ...

ภูมิปัญญาในการเรียกขวัญ

ขวัญเป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม ในส่วนที่เป็นนามธรรมนั้น
เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชีวิต ถ้าขวัญหายหรือขวัญหนี ย่อมหมายถึงการป่วย
ไข้ไม่สบาย เวลาพ่อ แม่ ลูก (เด็ก ๆ) ไปที่นา ป่า เขา หรือลำน้ำ พ่อ แม่
มักจะมีภาษาที่แสดงความเคารพนบถน้อมต่อเจ้าป่า เจ้าเขา ลำน้ำ ดังนี้

เจ้าน้ำเจ้าท่าเอ๋ย อย่าทักท้วง (ทักท้วง) ลูกหลานเดอ
ที่ต้องกล่าวนบถนอบเช่นนี้เพราะหากเจ้าน้ำเจ้าป่าเจ้าเขาทัก
ท้วงแล้ว เด็ก ๆ อาจขวัญหายทำให้ตกใจแล้วเจ็บป่วยได้

ครั้งจะกลับจากทุ่งนา ป่า เขา ลำน้ำ แม่จะต้องเรียกขวัญลูก
ให้กลับบ้านเป็นระยะ ๆ จนกว่าจะถึงบ้าน ดังนี้

ขวัญไอนาย (อินาง) เอย กลับบ้านตะกู่...

รูปแบบของความรัก ความอบอุ่นเช่นนี้ สำหรับสังคมเมือง
อาจกลายเป็นตำนานไปแล้ว

ขวัญ ไม่ใช่จะมีแต่ในเด็ก ๆ ผู้ใหญ่ก็มีขวัญ หากป่วยไข้ หรือ
จากกันไปนาน จะมีคำเรียกขวัญให้เป็นกำลังใจ สร้างความอบอุ่นมั่นคง
ดังนี้

ขวัญอินาง (ไอนาย) เอย	มา กู่...
ให้มาเข้าโครงอย่าได้หลาบ	ให้มาเข้าคราบอย่าได้ถอย
สิบปืออย่าไปอื่น	หมื่นปืออย่าไปไกล
ให้มาอยู่เรือนพ่อเรือนแม่	ให้มาอยู่ซุมพี่ซุมน้อง
ขวัญพี่จิปไปให้น้องชักไว้	ขวัญน้องจิปไปให้พี่ชักไว้
ให้ผูกกันอย่างเครือมัน	ให้พันกันคือเครือถั่ว
ให้มานอนฟูกถ่วมหน้า	ให้มานอนผ้าถ่วมตัว
อย่าไปกินเข้าเด่นผีราก	อย่าไปกินหมากเด่นผีคาย
อย่าไปเอ้ารากไม้ต่างหมอน	อย่าไปเอ้าขนต่างบ้าน
อย่าไปนอนข่วมกินน้ามลาย	อย่าไปนอนหงายกินน้ามค่าง
อย่ามัวหลงในน้ามเป็นเพื่อนปลา	อย่าไปมัวหลงในนาเป็นเพื่อนเช่า
ให้มาอยู่เรือนใหญ่ชกกะได้สูง	มาเดอขวัญเอย...มา กู่
มาอยู่ซุมพ่อซุมแม่ซุมพี่ซุมน้อง	เดอขวัญเอย...มา กู่

คำแปล ขวัญเอยมาเถิด ขอให้มาเข้าร่างอย่าได้เข็ดหลาบ
หวาดกลัวเลย สิบปืออย่าไปอื่น หมื่นปืออย่าไปไกล ให้มาอยู่เรือนพ่อเรือน
แม่ที่มีญาติพี่น้องแวดล้อม ถ้าขวัญพี่จะไปให้น้องชักชวนไว้ ขวัญน้อง
จะไปก็ขอให้ขวัญพี่ชักชวนไว้ ให้ผูกพันกันเหมือนเครือถั่วเครือมัน ให้
มานอนที่นอนซึ่งหนานุ่มและผ้าห่มผืนหนา อย่าไปกินข้าวที่ผิอาเจียน

ออกมา อย่าไปกินหมากเดนฝ้าย อย่าไปเอารากไม้ต่างหมอน อย่าไป
เอาขอนไม้ต่างบ้าน อย่าไปนอนคว่ำกินน้ำลาย อย่าไปนอนหงายกินน้ำ
ค้ำง อย่ามัวหลงในน้ำเป็นเพื่อนปลา อย่ามัวหลงในนาเป็นเพื่อนข้าว ให้
มาอยู่เรือนใหญ่บันไดสูง มาเถิดขวัญเอ๋ย...มาอยู่กับพ่อแม่พี่น้อง
มาเถิดขวัญเอ๋ย...

สำนวนภาษา : ภูมิปัญญาในเพลง

คนโคราชมีเพลงพื้นบ้านของโคราชที่สำคัญคือ เพลงโคราช ซึ่งเป็นเพลงที่มีลักษณะเฉพาะคือไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ หมอเพลงชาย
หญิงว่าโต้ตอบกัน จึงเป็นเพลงปฏิพากษ์ ซึ่งต้องใช้เชาวน์ไหวไหวพริบ
และปฏิภาณเชิงโต้ตอบกันเพื่อเอาชนะ

เพลงโคราชในปัจจุบันได้พัฒนามาจากเพลง ก้อม ซึ่งเป็นเพลง
ที่โต้ตอบกันสั้นๆ นัยของการว่าโต้ตอบกันนั้นอาจเกี่ยวข้องกับเรื่อง
เพศ เรื่องการทำมาหากิน การเลือกคู่ครอง หรือการปฏิบัติตนตาม
ทำนองคลองธรรม เพลงก้อมที่ยกตัวอย่างนี้ เป็นบทที่หนุ่มสาวตอบโต้
กันด้วย นัย ที่สาวต้องการทราบว่ายายหนุ่มที่มาเกี่ยวนั้นมาตามทำนอง
คลองธรรมหรือไม่

สาว : พี่เดินทางลัดหรือพี่ตีตทางมา

หนุ่ม : คือพี่เดินทางกรัง (ตรง) ดอกไม้ไซ้หลงทางมา

สาว : พี่โอดออกหน้าต่าง (หน้าต่าง) หรือพี่ฟังฝามา

หนุ่ม : พี่ไม่ได้ฟังฝาดอก คือพี่ออกประตูมา

สาว : พี่เดินมาตามกรอก (ตรอก) หรือพี่ออกมาตามทะเลา (ถนน)

หนุ่ม : พี่ลงบันไดถ้ายกรอกดอก ไม่ได้ออกตามทะเลา

หมอเพลงชื่อดังในอดีต คือ คล้าย โนนสูง กับ บุญ กะแะ ได้
ตอบกัน ดังนี้

คล้าย : ได้ยินแต่เขาร่ำลือ ลือชื่อว่าครูบุญ คล้ายจะขอนับถือเป็น
ครูบ้าง

บุญ : ถ้ามีจะนับถือไอบุญเป็นครู แล้วมีงอย่ามาปรุงหอขึ้น
เป็นครว

สำนวนว่าปรุงหอขึ้นเป็นครว หมายถึง การพูดไม่ให้เกียรติกัน
จึงเป็นการโต้ตอบด้วยสำนวนที่สะกิดใจ เตือนสติ

หมอเพลงโคราชชายหญิงที่ว่าโต้ตอบกันนั้น จะโต้ตอบกัน
หลาย เรื่องราว อาจถ้ามถึงการทำมาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ การเกี่ยว
พาราสี การชมธรรมชาติ หรือการเล่นเป็นเพลงเรื่อง ซึ่งในเนื้อหาของ
เพลงดังกล่าวมักจะแทรกสำนวนภาษา เพื่อการแฝงแนวคิด สะกิดเตือน
ผู้ฟังไปในตัว เช่น เพลงของดอกไม้ สระจันทร์ โต้ตอบกับทองสุข กำบัง
ดังนี้

ดอกไม้ : จะทางไหนคนฟังเขาก็ได้ยินรอ ญาติที่มาเขายืนเรา
ยืนโรม ถ้าใครเป็นใครตายญาติจะได้ส่งข่าว พวกประชุมหนุ่มสาวจะได้
เข้าสังคม คิระทมขมขื่นใจได้คำสั่ง...ขง

จะกินลิงให้ดูหน้า แล้วก็ให้กะดูหน้อย ได้ยินชุกเรียกอินาง
ก็พลอยถามดูพ่อต่อดูแล ได้ยินเสียงชุกก็เดินลงมา กะระยะได้ตาม
แถว ไอ้เศษคนเขาหล่นทิ้งตักไว้ตาม...ทาง

ทองสุข : ไอ้เศษคนหล่นทิ้งตักไว้ตามทาง อย่ามาก่อนเลย
ผู้ชายอีดอกไม้ก็แม่ร้าง ธรรมดาว่ามีคราดเขาก็ต้องตามไถ
อย่าหาว่าเศษคนพอบันวัดเศษเขื่อน อีดอกไม้กะเทียบจึกว่าใคร
เป็นเศษใคร ที่ยังคิดไม่ใช่เศษก่อนเศษ...คี่

วันนี้มา เหล่นกะหมู่ พอหันอยู่กะแม่ไอ้สุก ทะมกแท้ๆ พอปาน
หมากัดกะแมว บ่อนไหนจิเข้า ทำจิลองว่าไปตามแนว อีเศษตาเทียน
จิให้ใครทำกันนี้ ก็ตาม...ที่

สำนวนว่า ก็นลิ่งให้ดูหน้า หมายถึง จะทำการใดให้ดูความ
เหมาะสม อย่าเอาเปรียบคนโดยไม่ดูว่าใครเป็นใคร แนว หมายถึง
เผ่าพันธุ์

แม่ร้าง หมายถึง แม่หม้าย

ธรรมดามีคราดเขาก็ต้องตามไถ หมายถึง ไถกับคราดเป็นของ
คู่กัน ขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ เหมือนหญิงกับชาย

พอกล้าย โนนสูง ได้ให้แง่คิดต่อการยึดมั่นในพระศาสนา อย่า
ล่องละเมียดศีลข้อกาเม... ด้วยสำนวนภาษาในเพลงโคราช ดังนี้

● ครั้นนึกถึงกองทุกข์ทเวษ ถ้าไม่ทุกข์ซ้ำก็ทุกข์ไว อันเงินทองของ
หาได้แต่แก่นันแก่ลงทุกวัน

หารายเย็นรายค่ำถั่วกำรายกัก เมียของใครใครก็รัก ต้องกูกวน
อะไรกันมาที่ร้านรายเกณฑ์ จะต้องห้วงอะไรเวร อะไร...กรรม

เราถือศาสนาพุทธ เราต้องเชื่อคำพุทธ ผัวเขามีคล้ายไม่
สมมติไปพูดกล่าวแพ่งคำเพิ่ม แต่ไก่อังเลี้ยง (เลี้ยง) ไว้ (ไว้) ต่อดี สร้าง
ความดี (สร้างความดี) ไว้ต่อเติมไม่มุดน้าม (ดำน้า) ไปให้หัวตอ...คำ

ภาษาเป็นมรดกล้ำค่าของมนุษยชาติ มนุษย์ใช้ภาษาเป็น
เครื่องมือในการสร้างสรรค์ ถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึกนึกคิด เพื่อ
จรรโลงใจ จรรโลงสังคม สร้างความรัก ความสามัคคี ความภาคภูมิใจ
ในความเป็นท้องถิ่นและชาติ ภาษาโคราชซึ่งเป็นภาษาของคนใน
วัฒนธรรมโคราช ได้ทำหน้าที่ของภาษาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์
แสดงเอกลักษณ์ว่านี่คือภาษาหนึ่งในหลายภาษาของคนในประเทศไทย

บทสรุป

โทโคราชเป็นกลุ่มชนที่มีมรดกทางวัฒนธรรมของตัวเอง
ในวิถีชีวิตของโทโคราชที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่ในอดีตเป็นไปแบบพึ่งพา
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย
ยารักษาโรค โดยมีประเพณี ความเชื่อ และศาสนาเป็นเครื่องกำกับ
พฤติกรรมของคนในสังคม ให้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและร่มเย็น
เป็นสุข มีภาษาโคราชเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นโทโคราชซึ่งได้ช่วย
สืบทอดวิญญานแผ่นดินทางด้าน ภาษา วรรณกรรม และเพลง
มีของดีประจำถิ่น คือนกเขาคารม อ้อยคันทรม ส้มขี้ม้า ผ้าหางกระรอก
มีบุคคลสำคัญอันเป็นที่เคารพนับถือสร้างคุณูปการต่อสังคมโทโคราช
มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท้าวสุนาริ (คุณย่าโม) ดังนั้น โทโคราช
ซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเล็ก ๆ นี้ได้เกิดขึ้นแล้วและจะดำรงอยู่คู่กับจังหวัด
นครราชสีมาสืบไป

พิมพ์ นอน.นิคมพรมพิมพ์ 1995 โทร. (044) 241476, 244551, 230561

เพลงโคราช

คนโคราช-บ้านโคราช

รำโทนโคราช

วงมโหรีโคราช